

УДК [37.018.1(477):070(093)]"1988/1997"
DOI: 10.33402/ukr.2023-38-190-200

Поліна КОСТЮК

аспірант відділу новітньої історії

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1544-2800>

e-mail: polyaukr@gmail.com

ПЕРЕДУМОВИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРИВАТНОГО ШКІЛЬНИЦТВА В УКРАЇНІ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ «ОСВІТА» (1988–1997)

Проаналізовано громадсько-політичну газету «Освіта» як важливе джерело вивчення історії приватної освіти України. За мету поставлено розглянути висвітлення процесу відновлення приватної шкільної освіти в Україні на сторінках періодичного видання в ширшому контексті демократизації галузі.

На основі аналізу видання зауважено, що з 1988 р. по 1997 р. преса була платформою, на якій активно обговорювали питання розвитку та реформування української системи освіти всіх ланок, зокрема й середньої школи. Зазначено, що наприкінці 1980-х років редакція тижневика публікувала велику кількість матеріалів із критикою масової радянської школи, неефективності державної освіти у співвідношенні з оновленим суспільним та ринковим запитами, а також на сторінках видання почали з'являтися огляди світових систем освіти й інноваційних підходів у педагогіці, які б могли стати взірцем під час перетворень.

Звернено увагу на те, що заснування перших шкіл недержавної форми власності відбувалося в УРСР із 1988 р. як частина кооперативного руху в республіці, водночас в умовах українського державотворення процес мав багату історичну традицію. Зазначено, що з відновленням державної незалежності розвиток приватного шкільництва в Україні став як ніколи актуальним і був складовою еволюції системи середньої освіти. Окремий акцент зроблено на суспільно-політичних процесах, які впливали на становлення приватної середньої освіти у країні, а також способах реагування недержавних шкіл на виклики.

Показано широкий діапазон питань щодо приватних навчальних закладів, порушених на сторінках газети «Освіта». Продемонстровано рубрики, присвячені тематиці демократизації освіти загалом та альтернативним школам і їхній унікальності зокрема. Встановлено, що увага редакції була сфокусована не на всіх аспектах функціонування недержавної освіти, оскільки на сторінках видання спостерігався брак аналітичних матеріалів на цю тему.

Виснувано, що матеріали українських газетних видань кінця 1980–1990-х років, які стосувалися розвитку середньої освіти в Україні, – перспективне джерело для комплексного вивчення проблематики становлення й еволюції приватного шкільництва в умовах державотворчих процесів першої половини 1990-х років, а газета «Освіта» – важливе та об'єктивне джерело для вивчення приватної освіти в Україні в досліджуваній період.

Ключові слова: приватна освіта, недержавна освіта, приватна освіта України, освіта України, історія освіти України, шкільництво, радянська школа, освітні процеси.

Історія освіти – багатогранна наукова проблема, дослідження якої потребує системного аналізу й інтеграції різноманітних джерел інформації для одержання повного та об’єктивного розуміння розвитку освітніх систем. До таких можна віднести закони та нормативно-правові акти, інтерв’ю, спогади, а також періодичні видання.

У цьому контексті аналіз періодичних видань відіграє надзвичайно важливу роль. Комплексність і синтетичність преси робить її унікальною, оскільки вона сполучає в єдине ціле різні форми інформації, охоплюючи документальні докази, хронологічні наративи й особисті звіти. Крім того, преса характеризується оперативністю подання інформації про події, супроводжуючи це прямим відображенням, що підвищує її історичну цінність як джерела (Калакура, 2002, с. 403–413). Педагогічна преса, зокрема, допомагає відстежувати тенденції та зміни в підходах до навчання і виховання на різних етапах історії. Статті, методичні матеріали та досвід педагогів відображають уявлення про те, як вважали за найкраще організувати освітній процес у певний період. Газети, журнали, часописи відображають широке тло суспільних, культурних і політичних змін, які вплинули на розвиток освіти.

В українській історіографії дослідники неодноразово вивчали педагогічну пресу, зокрема й газету «Освіта». Їхні наукові розвідки заторкували чимало аспектів освітнього процесу та ополювали різні хронологічні межі. Серед них варто звернути увагу на студії Жанны Стельмашук (Стельмашук, 2015, с. 229–237), яка на основі періодичного видання вивчала проблеми виховання дисциплінованості радянських учнів та організації цього процесу. Історикиня Ольга Лаврут (Лаврут, 2022, с. 125–131) приділила увагу аналізу шкільного життя в УРСР у 1940–1990-х роках на прикладі листів педагогів, розміщених на сторінках газети. Цікаві також напрацювання Тетяни Деревянко (Деревянко, 2018, с. 55–57), яка розглядала тижневик як важливе джерело до історії реформування освіти в Україні в 1990–2017 рр. Прогалиною в дослідженнях залишилося питання передумов до відновлення приватного шкільництва в Україні та його розвитку як невід’ємної частини демократизації освітньої системи незалежної держави.

Цінне джерело з історії української національної системи освіти – громадсько-політична газета «Освіта», відома до 1991 р. як «Радянська освіта». Газету було засновано в березні 1940 р. як орган Наркомосвіти УРСР і Центрального комітету (ЦК) профспілки працівників початкової та середньої школи, а від 1960 р. орган міністерств – освіти УРСР, вищої і середньої спеціальної освіти УРСР та Республіканського комітету профспілки працівників освіти вищої школи і наукових установ УРСР. З 1991 р. періодичне видання змінило не лише назву, а й засновників – ними стали Міністерство освіти і науки України, Центральний комітет профспілки працівників освіти, Академія педагогічних наук України, Спілка викладачів вищої школи та Творча спілка учителів України.

Тижневик «Освіта» як історичне джерело до вивчення сучасної історії української освіти вирізняється з-поміж періодичних видань освітньої тематики, адже газета була місцем, де оприлюднювали важливі нормативно-правові документи, як уже підписані й затверджені відповідним органом державної влади, так і їхні проекти, що

виносили на обговорення; висвітлювала напрацювання українських науковців, освітян, присвячені актуальним проблемам педагогічної теорії й практики; заохочувала до обговорень усіх, кому була небайдужа доля української освіти, публікувала тематичні дописи читачів, статистичні дані, що стосувалися освіти й інших сфер буття українців.

Часопис мав значний попит серед українських освітян. Він виходив друком два рази в тиждень. Однак у перші роки розбудови молодого Української держави в умовах обмеженого фінансування газета виходила нерегулярно.

Перші сторінки «Освіти» традиційно були місцем для ознайомлення з офіційною інформацією: законодавчою базою, повідомленнями, урядовими настановами. Далі йшли сторінки, присвячені листам-зверненням учительства, їхнім здобуткам, діалогу педагогів і редакції, огляду соціального становища освітян. На шпальтах «Освіти» школа та шкільна інтелігенція також просували ідеологічні ідеї, боролися з явищами, неприпустимими у СРСР. Шкільну інтелігенцію розглядали як апарат, який повинен просувати певну ідею, боротися з явищами, неприпустимими у СРСР. Зрушення в цьому напрямі відбулися наприкінці 80-х років ХХ ст., коли «Освіта» почала широко висвітлювати процес реформування шкільної освіти у СРСР, а відтак і в УРСР. Такі матеріали стали свідченням того, що прогрес у цій галузі без подальшої її демократизації освітяни не бачили.

У 1988–1990 рр. на сторінках газети можна спостерігати достатньо гостру критику шкільної системи. Як громадсько-політичний часопис, «Освіта» намагалася розглядати радянську освіту як систему, що зрештою впливає на всі сфери життя держави.

Розуміючи наслідки такої критики для себе як професіоналів, як людей сімейних, як громадських діячів, «радянської людини», учителів як приховано, так і відкрито відзначали: обов'язок дати добрі знання нижчий у пріоритеті за ознайомлення учнів з особливостями існування комуністичного соціуму. Освітяни-дописувачі видання почали вбачати взаємозалежність між подальшим поступом держави та суспільства й реформуванням освіти. Вони вирішили, що погані робітники, фахівці, аварія на Чорнобильській атомній електростанції – це все «заслуга» радянської системи освіти, яка виховувала у громадян шаблонне мислення (Проблем, 1989).

У січні 1989 р. відбувся Всесоюзний з'їзд працівників народної освіти, у межах якого учительство обговорювало ідеї перебудови народної освіти. Цей захід одержав широке висвітлення на сторінках газети (З'їзд, 1989). Освітяни розповідали про необхідність створення навчальних закладів нових типів, підготовку вчителя нової форми, врахування у школі здібностей, інтересів, запитів кожного учня, тобто втілення демократичних засад у практику школи. Виявом цього стало обговорення першого позитивного кроку – створення мережі спеціалізованих шкіл (Кадри, 1989) і класів із поглибленим вивченням окремих предметів задля підготовки абітурієнтів згідно із запитом вищих навчальних закладів. Було введено спеціальну рубрику під назвою «Диференціація освіти». Дедалі частіше виходили статті під заголовками, які прямо закликали до демократизації освіти, наприклад, «Більше демократії!» (Інтерв'ю, 1989), «Чи потрібний підручник демократії?» (Чи потрібний, 1989).

Самі журналісти газети в цей час використовували її як платформу для звернень до Верховної Ради УРСР (У школі, 1990), наголошуючи, що демократизація, гласність та економічне пришвидшення неможливі без пріоритетизації освіти в житті країни.

З метою реформування школи 1990 р. газета разом із Республіканською радою Педагогічного товариства УРСР провела конкурс на розробку концепції національної школи. Найкращі з них були опубліковані в газеті «Освіта», а найважливіші та найоригінальніші – передані Міністерству народної освіти УРСР для створення республіканської концепції «Національна школа» і її впровадження в УРСР.

На початку 1990-х років українські вчителі почали відкритіше захоплюватися середніми школами «капіталістичного» світу, а газета намагалася не відставати та задовольняти цей запит. Все частіше на сторінках «Радянської освіти» з'являлися повідомлення про зарубіжні школи, педагогічні практики, досвід становлення і реформування національних систем освіти, наприклад у США, Японії, Великобританії, Франції. Для цих матеріалів було створено рубрики «За рубезжем», «Як у них?» та ін.

Разом із захопленням інноваційними освітніми практиками й організацією шкіл за кордоном освітяни не приховували, що зреалізувати подібні нововведення в межах наявної системи майже нереально. У зазначений період редакція газети чи не що випуску публікувала звернення учительства щодо провалу кількарічної реформи народної школи та профанації змін як таких, а саме: годин здоров'я (Читацький, 1989), небажання виділяти кошти на відкриття закладів нового типу, які могли би вирішити питання освіти для обдарованих учнів (Яновський, 1989, с. 3), розвитку талантів учнівства за допомогою позакласної роботи й фінансування гуртків (Трибуна, 1989), ускладнення матеріального становища вчителя (Гнида, 1989, с. 2). Прорахунки, що нагромаджувалися впродовж десятиліть, разом із новим соціальним замовленням радянській школі неможливо було ігнорувати, тож «Освіта» стала своєрідною трибуною для ентузіастів-педагогів, яких хвилювало, що в наявній системі практично відсутній момент творчості для всіх учасників освітнього процесу (Мальований, 1989, с. 3). На сторінках газети можна простежити, як у 1988–1990 рр. актуалізуються предмети, дотичні до підприємницької діяльності: менеджмент, маркетинг, соціальна психологія, основи підприємництва. Оскільки державна школа не пропонувала нічого з цього переліку, то відповідний запит учнів середньої та старшої школи задовольняли різні курси (З учораšnньої, 1989).

Політика гласності стимулювала появу на сторінках «Освіти» матеріалів про обмін досвідом між зарубіжними школярами та школярами УРСР. Огляд поїздок українських учнів до США й інших країн «загниваючого капіталізму» супроводжували ідеологічні ремарки про високий рівень освіти у СРСР, однак значно стриманіші, ніж раніше. Такі замітки оприявнюють і те, чого бракувало радянській школі – заохочення власної думки учнів, відносини вчитель-учень іншого гатунку, оновленої матеріально-технічної бази (Америка, 1989), як-от розширення комп'ютеризації на всі школи УРСР. Газета публікувала враження учнів від побаченого (Далека Америка, 1989). У таких коментарях нерідко висловлювалося захоплення ширшим вибором предметів в іноземних школах, іншою формою занять, що сприяла вільнішому обміну думками.

Газета «Освіта» ілюструє, що в період перебудови школа почала звертатися до державно-приватного партнерства задля забезпечення своїх матеріально-технічних потреб. Непоодинокими були випадки, коли покращення бази державних загально-освітніх закладів фінансовано приватним коштом – новоствореними кооперативами, інколи й учнівськими (Господарі-старшокласники, 1989). До прикладу, нездатністю держави забезпечити всі школи не тільки комп'ютерами, а й кадрами для викладання інформатики, також скористалися відповідні кооперативи. Так, на Херсонщині кооператив «Квант» почав надавати послуги з обслуговування електронно-обчислювальних

машин усім школам і технікумам області, а також відкрив комп'ютерний зал, де могли займатися учні, школи яких ще не були оснащені технікою (Панайотов, 1989, с. 2). Розрахунок із кооперативами навчальні заклади здійснювали за державними розцінками, однак послуги їм надавали значно швидше та якісніше.

У 1990 р. стало зрозуміло, що без залучення інвестицій становище державної школи не покращити. Разом із Міністерством народної освіти УРСР, Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти УРСР, Республіканським комітетом Профспілки працівників народної освіти й науки, Педагогічним товариством УРСР, Творчою спілкою вчителів України, Радою з народної освіти, творчими спілками, освітянськими організаціями, благодійними фондами та кооперативами редакція газети «Освіта» ініціювала створення Українського фонду освіти. Згідно зі статутом, опублікованим на сторінках газети, передовсім його зусилля спрямовувалися на покращення матеріальної бази навчальних закладів, створення альтернативних підручників і посібників, вирішення гострих проблем в освіті та пропагування передового педагогічного досвіду.

На сторінках періодичного видання у зазначений період широко висвітлювали питання розвитку національної української школи. Відновлення приватної шкільної освіти в Україні, яка в радянську добу була заборонена як явище, також потрапило у фокус уваги редакції як важливий елемент освітньої системи спочатку УРСР на шляху перебудови, а згодом незалежної демократичної Української держави з ринковою економікою.

Перші приватні початкові та середні школи почали відкривати за кілька років до відновлення незалежності України. На хвилі росту інтересу населення до нової моделі економіки, після прийняття 26 травня 1988 р. Закону «Про кооперацію в СРСР» (Закон Союзу, 1988), серед багатоманіття кооперативів почали створювати й освітні.

Газета «Освіта» оперативно відреагувала на появу закладів поза державною формою власності й почала висвітлювати особливості їхньої діяльності. Так, уже 1988 р. у Києві заснували першу приватну школу – «Ліцей Гранд». Роком пізніше з'явився навчальний кооператив «Слайд», зразком для якого стала приватна школа у Філадельфії, США (Не лише, 1989). Початково він пропонував учням різноманітні курси, які ті проходили паралельно зі стандартною шкільною програмою. Після успіху курсів серед учнів кооператив вирішив створити ліцей гуманітарного спрямування з поглибленим вивченням іноземних мов для обдарованих дітей, який він фінансував. Окрім повноцінних навчальних закладів, почали створювати кооперативи, які функціювали при середніх школах та переймали на себе певну частку їхньої роботи, як-от кооператив «Здоров'я», у якому учні Київської десятирічної школи № 269 проходили уроки фізичної культури та відвідували платні спортивні секції (Під гострим, 1989). Цікаво, що «Освіта» не тільки ознайомлювала читачів із новими недержавними закладами, а й публікувала відгуки про їхню роботу та якість освітніх послуг. Зокрема, рік після заснування кооперативу «Здоров'я» кореспонденти газети побували на одному з уроків фізкультури й залишили на її сторінках несхвальний коментар, наголошуючи, що кооператив – це не панацея для освіти. Адже за формою та змістом уроки не відповідали програмі.

Недержавні навчальні заклади також починалися у форматі «школа після школи» – як курси додаткової освіти. Акумулювавши зароблені на таких курсах кошти, засновники масштабували свою справу і створювали повноцінні початкові або середні школи. Наприкінці 1980-х років, коли приватні школи були екзотикою, а спонсорство як напрям діяльності перебувало в зародковому стані, залучити інвесторів вдавалося одиницям. Головним у соціальному замовленні того часу стало створення освітнього

закладу, альтернативного масовій державній школі, де для дитини було би створено максимально комфортне освітнє та виховне середовище.

Із відновленням незалежності України недержавна шкільна освіта у країні зазнала впливу двох процесів: перехід до ринкової економіки стимулював відкриття приватних шкіл, а погіршення економічного становища домогосподарств, навпаки, загальмувало потенційне масштабування їхньої мережі. Водночас на початку 1990-х років почав активно формуватися приватний бізнес. У деякої частини населення України з'явилися підвищені вимоги до навчання своїх дітей та кошти, щоб оплачувати освіту відповідного рівня. Ініціативні педагоги, готові до експериментів, почали створювати приватні школи, відповідаючи на запит суспільства.

Кількість матеріалів на сторінках «Освіти» на початку 90-х років ХХ ст., присвячених авторським і приватним школам, також демонструє зростання їхньої кількості, варіативності методик та підходів. У цей час появляються приватні навчальні заклади не лише у столиці, а й в інших містах України. Доволі інформативною в цей час була рубрика «Факт», яка пропонувала читачам «Освіти» статистичні дані за тематикою випуску. Згідно зі статистикою, яку публікувала газета, активне утворення шкіл нових типів (Освіта, 1993), а також авторських і приватної форм власності розпочалося з 1990 р. Наприклад, на Полтавщині в цей час на 16 нових навчальних закладів припадала 1 приватна, 1 авторська школи, 7 гімназій і 7 ліцеїв.

З 1992 р. редакція «Освіти» оновила рубрики. Однією з регулярних стала присвячена освіті в регіонах України. На сторінках газети намагалися висвітлити регіональну специфіку навчальної системи, ознайомлювати читачів із найуспішнішими навчальними закладами, серед яких на рівні з державними були й приватні.

У цей період, як свідчать огляди кореспондентів, освітяни експериментували як і з формою та змістом, так і з бізнес-моделями, за якими функціювали школи. Так, Школи Монтессорі та Вальдорфської педагогіки – найпоширеніші недержавні навчальні заклади, які переважно утримувалися за приватний кошт, адже працювали як альтернативні дошкільні заклади та початкові школи. Щодо середніх шкіл, ініціатори їхнього заснування покладалися або на повністю приватне фінансування, або на державно-приватне партнерство, що давало змогу полегшити фінансовий тягар батьків учнів. У 1992 р. у Рівному була створена т. зв. державно-приватна школа «Центр Надій» (На кожен, 1992), де реалізували саме таку бізнес-модель. Появу школи, що працювала за американським зразком і де відбувалося навчання відразу українською та англійською мовами, ініціювала американська гуманітарна місія компанії АСЕ. Навчальний заклад, який підпорядковувався міськвню, фінансувався за рахунок місцевого бізнесу. Подібно до неї в Луцьку, у державній середній школі № 23, за ініціативи Місії християнської віри зі США, був створений «клас майбутнього» (Волинський, 1992). Забезпечення підручниками, кадрами для навчання іноземною мовою, навчальною програмою взяла на себе американська місія та школа, а різницю у розмірі 600 крб за кожного з 18 обраних учнів щомісяця доплачували батьки. У Львові в цей час Львівська українська приватна гімназія реалізувала для найобдарованіших учнів стипендійну програму (Сьогодні, 1992), завдяки якій вони могли здобувати якісну освіту.

Приватні школи в перші роки розбудови незалежної України відкривали не тільки вчителі-ентузіасти, а й українські компанії. Багатоманіття форм партнерства та способів фінансування приватних шкіл у перші роки відновлення незалежності України добре працювало для усіх сторін процесу: вчителі одержали змогу реалізувати

інноваційні освітні практики поза масовою школою; обдаровані учні – здобувати актуальну освіту, як-от поглиблене вивчення іноземних мов із практикою з носіями мов, уроки етики та курси менеджерів (Факти, 1994); спонсори – напрацьовували позитивний імідж, збільшували привабливість своїх підприємств для кваліфікованих працівників-батьків, а також можливість забезпечити хорошою школою власних дітей.

У 1990-х роках через скрутне економічне становище в державі й сама газета вдалася до приватного фінансування. Було створено Фонд виживання «газети Освіта», до якого постійні передплатники перераховували кошти, завдяки чому періодичне видання продовжило існування.

На 1994 р. «Освіта» інформувала, що в Україні було створено 400 закладів нового типу (гімназій, ліцеїв, коледжів), із яких 20 – недержавної форми власності (Факт, 1994). Проте, наголошувала редакція, 65 % елітних новостворених закладів – російськомовні. Тоді на сторінках видання освітяни активно обговорювали подальший курс на диференціацію освіти, її фокус на обдарованих учнів та навчання в ліцеях, при яких доволі часто створювали комерційні класи. З'являлись і недержавні ліцеї. Один з освітніх закладів для обдарованих учнів було засновано в м. Кременчук. Завдяки високому конкурсу, вступ до ліцею був забезпечений лише дітям із високою успішністю. У закладі сформули власну модель заохочення до навчання: відмінники здобували освіту за коштів держбанків, а за тих, хто епізодично отримував четвірку, сплачували внески організації та підприємства, на яких працювали батьки (Ольшевська, 1994, с. 7).

Після перших років ейфорії засновники приватних шкіл дедалі частіше ділилися першими здобутками та проблемами, з якими зіткнулися під час надання приватних освітніх послуг. До прикладу, засновник і директор Приватної гімназії з гуманітарним профілем у м. Харцизьк Донецької обл. надіслав до газети листа з розповіддю про байдужість працівників виконавчої влади та її перешкоджання ініціативам школи в отриманні пільгових кредитів, земельних ділянок для будівництва, фінансування стипендій для обдарованих учнів (Приватна, 1994). Серед викликів, із якими також зіткнулися й інші освітяни у приватних навчальних закладах, стало нарахування заробітної плати за залишковим принципом задля збереження конкурентності таких шкіл на освітньому ринку. Таке становище змушувало керівників звертатися за допомогою до благодійників, зокрема і на сторінках газети «Освіта».

У середині 1990-х років тему приватної школи в українській системі освіти на сторінках періодичного видання підіймав міністр освіти і науки України Петро Таланчук. Апелюючи до права кожного українця на освіту, він наголошував, що дати ґрунтовну освіту громадянину зобов'язана держава. Водночас перевагою демократичної країни, якою стала Україна, є надання змоги поглибити та здобути кращі знання за власний коштів. Міністр наголошував, що уніфікувати всі форми здобуття знань – це обділити суспільство в його правах, адже кожному має бути доступна й приватна освіта – через систему державних кредитів чи спонсорство. Він наводив як приклад світової досвід, де освіта – це найкраще капіталовкладення (Запитаймо, 1994).

У 1996 р. редакція газети «Освіта» ввела нову рубрику – «Демократизація освіти», яка стала відповіддю колективу видання на політику Міністерства освіти, що, попри очікування освітян, не сприяла демократизації та гуманізації галузі. Редакція закликала читачів долучатися до ініціативи пошуку альтернативних форм виховання й навчання покоління, що підросло, повідомляти адреси навчальних закладів, де труднощі не заважали освітнім експериментам. Дебютною стала історія про першу

приватну сімейну загальноосвітню школу АІСТ у м. Вінниця (Демократизація, 1996). Школа, заснована 28 серпня 1990 р., до моменту виходу матеріалу зуміла масштабуватися і керівництво готове було ділитися здобутками. У наступних випусках кореспонденти видання зробили ще кілька оглядів альтернативних масовій школі закладів, але до кінця 1996 р. рубрика зійшла нанівець.

Упродовж 1990-х років періодичне видання не лише проводило огляд новостворених приватних шкіл, організації навчального процесу та методик навчання у них, а й акцентувало на різноманітних аспектах функціонування шкіл різних типів і форм власності в умовах ринкової економіки, наводило аргументи за якнайшвидше унормування нормативно-правової бази шкіл, привертало увагу до нестабільної та низької оплати праці вчителів у державних школах, що спричинило зниження престижу професії та частки в ній педагогів-чоловіків, відтік кваліфікованих кадрів у комерційній структурі, серед них і приватні заклади (Ідея, 1993).

Треба наголосити, що співвідношення матеріалів про приватну шкільну освіту було нерівномірним за кількома критеріями: на сторінках «Освіти» вони з'являлися спорадично, ініціатором оглядів майже в усіх випадках була редакція, освітяни ж згадували недержавну освіту побіжно, у приховано рекламних листах-зверненнях і матеріалах.

На зламі 1980–1990-х років газета «Освіта» як одне з основних педагогічних періодичних видань разом з Українською державою пройшла процес демократизації, віддзеркалювала не лише трансформацію її освітньої політики, а й дотичних галузей, інформувала про знакові суспільно-політичні процеси. Зробивши газету платформою для обговорень найважливіших освітніх питань, редакція намагалася залучити до діалогу якнайбільшу частку своєї аудиторії, надавала голос і освітянам, і відповідальним особам, ініціювала дискусію між читачами та заохочувала до відповідей чиновників. Попри те, що «Освіта» піднімала чимало гострих, проблемних питань, висвітлюючи і думку громадськості, і редакції, позиція органу, уповноваженого вирішувати питання, часто залишалася невідомою.

Вважаючи однією з найбільших проблем української шкільної освіти демократизацію та орієнтацію на особистість, газета «Освіта» розміщувала матеріали про навчальні заклади нової форми власності – приватної. Хоча увага редакції була зосереджена передовсім на розповідках про окремі приватні школи, їхні унікальні риси, альтернативність, а не на порівняльному аналізі й висвітленні приватної середньої школи в системі національної освіти.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Америка – очима юних киян. (1989). *Радянська освіта*, 2.
Волинський калейдоскоп. (1992, 11 серпня). *Освіта*, 2.
Гнида, Ю. (1989, 31 січня). Педагог чи постачальник. *Радянська освіта*, 2.
Господарі-старшокласники. (1989, 14 квітня). *Радянська освіта*, 1.
Далека Америка – зблизька. (1989, 19 травня). *Радянська освіта*, 4.
Демократизація освіти. Барон Замороне з баронесою... у Вінниці. (1996, 4 вересня). *Освіта*, 5.

Деревянко, Т. М. (2018). Газета «Освіта» як джерело історії реформування освіти в Україні (90-ті рр. ХХ ст.). В *Джерела та історіографія про трансформаційні процеси в освітньому просторі України (1991–2017): збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного семінару (Київ, 16 травня 2018 р.)*. Київ, 55–57.

Закон Союзу Радянських Соціалістичних Республік «Про кооперацію в СРСР» від 26.05.1988 р. № 8998-11. (1988). *Верховна Рада України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v8998400-88#Text>

- Запитаємо у Міністра. Культуру піднімуть меценати. (1994, 15 червня). *Освіта*, 1.
 З'їзд ухвали, що зроблено? (1989, 13 січня). *Радянська освіта*, 1.
 З учорашньої пошти. Юні менеджери. (1989). *Радянська освіта*, 3.
 Ідея плюс ідея – капітал. (1993, 19 травня). *Освіта*, 4.
 Інтерв'ю з листом в руках. Більше демократії! (1989, 28 квітня). *Радянська освіта*, 1–3.
 Кадри з майбутнього. У розкладі – улюблені предмети. (1989). *Радянська освіта*, 2.
 Калакура, Я. С. (2002). *Історичне джерелознавство*. Київ: Либідь.
 Лаврут, О. (2022). Листи учителів у редакцію газети «Радянська освіта» як відображення їх ставлення до життя школи (друга половина 1940-х рр. – 1990 р.). *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*, 26, 125–131.
 Мальований, Ю. (1989). Погляд на проблему. Криза уроку. *Радянська освіта*, 3.
 На кожен клас – два вчителі. (1992, 21 лютого). *Освіта*, 4.
 Не лише у Філадельфії. (1989, 18 квітня). *Радянська освіта*, 3.
 Ольшевська, Б. (1994, 1 червня). Приватний ліцей: погляд зблизька. *Освіта*, 7.
 Освіта. (1993, 27 січня), 8.
 Панайотов, С. (1989, 21 березня). Комп'ютерна азбука. *Радянська освіта*, 2.
 Під гострим кутом. Кооператив – не панацея. (1989, березень). *Радянська освіта*, 3.
 Приватна гімназія... Невже вона нікому не потрібна? (1994, 12 січня). *Освіта*, 4.
 Проблем ще багато. (1989). *Радянська освіта*, 3.
 Стельмашук, Ж. (2015). Роль газети «Радянська освіта» в організації виховання дисциплінованості (1944–1954 рр.). *Інноватика у вихованні*, 2, 229–237.
 Сьогодні «Освіта» відвідує Львівщину. (1992, 27 жовтня). *Освіта*, 4.
 Трибуна делегата з'їзду. Зміниться на краще? (1989, 17 січня). *Радянська освіта*, 1.
 У школі – наше майбутнє. Відкритий лист журналістів газети «Радянська освіта» народним депутатам УРСР. (1990, 15 травня). *Радянська освіта*, 1.
 Факт. (1994, 9–16 березня). *Освіта*, 6.
 Факти. (1994, 1 червня). *Освіта*, 6.
 Чи потрібний підручник демократії? (1989, 11 липня). *Радянська освіта*, 1.
 Читацький референдум. «Чи потрібна година здоров'я?» (1989, 14 березня). *Радянська освіта*, 1.
 Яновський, С. (1989, 14 березня). Перші кроки ліцею. *Радянська освіта*, 3.

REFERENCES

- Амерыка – ochyma yunykx kyian. (1989). *Radianska osvita*, 2 (in Ukrainian).
 Volynskiy kaleidoskop. (1992, Serpen 11). *Osvita*, 2 (in Ukrainian).
 Hnyda, Yu. (1989, Sichen 31). Pedahoh chy postachalnyk. *Radianska osvita*, 2 (in Ukrainian).
 Hospodari-starshoklasnyky. (1989, Kviten 14). *Radianska osvita*, 1 (in Ukrainian).
 Daleka Ameryka – zblыzka. (1989, Traven 19). *Radianska osvita*, 4 (in Ukrainian).
 Demokratyzatsiia osvity. Baron Zamorone z baronesoiu... u Vinnytsi. (1996, Vere-sen 4). *Osvita*, 5 (in Ukrainian).

Derevianko, T. M. (2018). Hazeta «Osvita» yak dzherelo istorii reformuvannia osvity v Ukraini (90-ti rr. 20 st.). In *Dzherela ta istoriohrafiiia pro transformatsiini protsesy v osvitnomu prostori Ukrainy (1991–2017): zbirnyk materialiv Vseukrainskoho naukovopraktychnoho seminaru (Kyiv, 16 travnia 2018 r.)*. Kyiv, 55–57 (in Ukrainian).

Zakon Soiuzu Radianskykh Sotsialistychnykh Respublik «Pro kooperatsiiu v SRSR» vid 26.05.1988 r. № 8998-11. (1988). *Verkhovna Rada Ukrainy*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v8998400-88#Text> (in Ukrainian).

Zapytaimo u Ministra. Kulturu pidnimut metsenaty. (1994, Cherven 15). *Osvita*, 1 (in Ukrainian).

Zizd ukhvaly, shcho зроблено? (1989, Sichen 13). *Radianska osvita*, 1 (in Ukrainian).

Z uchorashnoi poshty. Yuni menedzhery. (1989). *Radianska osvita*, 3 (in Ukrainian).

Idea plus idea – kapital. (1993, 19 travnia). *Osvita*, 4 (in Ukrainian).

Interviu z lystom v rukakh. Bilshe demokratii! (1989, Kviten 28). *Radianska osvita*, 1–3 (in Ukrainian).

Kadry z maibutnoho. U rozkladі – uljubljeni predmety. (1989). *Radianska osvita*, 2 (in Ukrainian).

Kalakura, Ya. S. (2002). *Istorychne dzhereloznavstvo*. Kyiv: Lybid (in Ukrainian).

Lavrut, O. (2022). Lysty uchyteliv u redaktsiiu hazety «Radianska osvita» yak vidobrazhennia yikh stavlennia do zhyttia shkoly (druga polovyna 1940-kh rr. – 1990 r.). *Litopys Volyni. Vseukrainskyi naukovyi chasopys*, 26, 125–131 (in Ukrainian).

Malovanyi, Yu. (1989). Pohliad na problemu. Kryza uroku. *Radianska osvita*, 3 (in Ukrainian).

Na kozhen klas – dva vchyteli (1992, Liutyi 21). *Osvita*, 4 (in Ukrainian).

Ne lyshe u Filadelfii (1989, Kviten 18). *Radianska osvita*, 3 (in Ukrainian).

Olshevska, B. (1994, Cherven 1). Pryvatnyi litsei: pohliad zblyzka. *Osvita*, 7 (in Ukrainian).

Osvita. (1993, Sichen 27), 8 (in Ukrainian).

Panaiotov, S. (1989, Berezen 21). Kompiuterna azbuka. *Radianska osvita*, 2 (in Ukrainian).

Pid hostryim kutom. Kooperatyv – ne panatseia (1989, Berezen). *Radianska osvita*, 3 (in Ukrainian).

Pryvatna himnaziia... Nevzhe vona nikomu ne potribna? (1994, Sichen 12). *Osvita*, 4 (in Ukrainian).

«Problem shche bahato» (1989). *Radianska osvita*, 3 (in Ukrainian).

Stelmashuk, Zh. (2015). Rol hazety «Radianska osvita» v orhanizatsii vykhovannia dystsyplinovanosti (1944–1954 rr.). *Innovatyka u vykhovanni*, 2, 229–237 (in Ukrainian).

Sohodni «Osvita» vidviduie Lvivshchynu (1992, Zhovten 27). *Osvita*, 4 (in Ukrainian).

Trybuna delehata zizdu. Zminytsia na krashe? (1989, Sichen 17). *Radianska osvita*, 1 (in Ukrainian).

U shkoli – nashe maibutnie. Vidkrytyi lyst zhurnalistiv hazety «Radianska osvita» narodnym deputatam URSR. (1990, Traven 15). *Radianska osvita*, 1 (in Ukrainian).

Fakt (1994, Berezen 9–16). *Osvita*, 6 (in Ukrainian).

Fakty (1994, Cherven 1). *Osvita*, 6 (in Ukrainian).

Chy potribnyi pidruchnyk demokratii? (1989, Lypen 11). *Radianska osvita*, 1 (in Ukrainian).

Chytatskyi referendum. «Chy potribna hodyna zdorovia?». (1989, Berezen 14). *Radianska osvita*, 1 (in Ukrainian).

Yanovskyi, S. (1989, Berezen 14). Pershi kroky litseiu. *Radianska osvita*, 3 (in Ukrainian).

Polina KOSTIUK

*PhD Student of the Department of Contemporary History
I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1544-2800>
email: polyaukr@gmail.com*

PREREQUISITES FOR THE REVIVAL AND DEVELOPMENT OF PRIVATE SCHOOLING IN UKRAINE ON THE PAGES OF THE NEWSPAPER «OSVITA» (1988–1997)

The public-political newspaper «Osvita» has been subjected to analysis as a significant source for studying the history of private education in Ukraine. The objective of this article is to investigate the coverage of the revival of private secondary education in Ukraine within the broader context of the democratization of the field.

Based on the analysis of this source, it is observed that from 1987 to 1997, the press served as a platform for the lively discussion of the reform of the Ukrainian education system at all levels, including the secondary school level. It is noted that towards the end of the 1980^s, the editorial board published a substantial number of materials critiquing the Soviet mass education system, highlighting the inefficiency of state education concerning the evolving societal and market demands. Additionally, the newspaper provided insights into global education systems and innovative pedagogical approaches that could have served as models during these transformative times.

Attention is drawn to the fact that the establishment of the first non-state-owned schools in the Ukrainian SSR occurred in 1988 as part of the cooperative movement in the republic. Simultaneously, in the context of Ukrainian statehood formation, this process had a rich historical tradition. It is noted that with the restoration of state independence, the development of private education in Ukraine became more relevant than ever and became a component of the evolution of the secondary education system. A special emphasis is placed on the socio-political processes that influenced the formation of private secondary education in the country, as well as the ways non-state schools responded to the challenges.

The range of issues concerning private educational institutions that were addressed by the newspaper «Osvita» is demonstrated. It is shown which sections of the periodical were dedicated to the topic of education democratization in general and the uniqueness of alternative schools in particular. It is revealed that the editorial focus was not comprehensive regarding all aspects of non-state education, and analytical materials on this topic were lacking in the publication.

It is ascertained that the materials published in Ukrainian newspapers during the late 1980^s to the 1990^s, pertaining to the development of secondary education in Ukraine, represent a promising resource for the comprehensive study of the issues related to the establishment and evolution of private schooling amid the state-building processes of the early 1990^s. The newspaper «Osvita» emerges as a significant and objective source for investigating private education in Ukraine during the studied period.

Keywords: private education, non-state education, private education in Ukraine, education in Ukraine, history of education in Ukraine, schooling, Soviet education, educational processes.